

Posudek na Disertační práci:

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta - Ústav pro dějiny umění

Studijní obor: Dějiny výtvarného umění. Studijní program: Obecná teorie a dějiny umění a kultury

Ondřej Faktor, Středověká nástěnná malba v jihozápadních Čechách (okresy Klatovy, Prachatice, Strakonice). Praha, Univerzita Karlova 2016, 371 stran, barevná dokumentace, bibliografie a anglické Resumé.

Předložená Disertační práce Ondřeje Faktura vychází z badatelovy Diplomové práce (2008), ve které řešil problematiku středověkých nástěnných maleb v okrese Klatovy, téma dále rozšířil o malby dochované na Strakonicku a v okrese Prachatice. Disertace obsahuje úvodní kapitoly a čtyřicet pět monograficky zpracovaných katalogových hesel k jednotlivým objektům. Těžiště Disertační práce spočívá především ve vypracování katalogových hesel k malbám ze 13. – 16. století, která mají stejnou strukturu. Po úvodní charakteristice lokality a historických pramenů, následuje popis architektury a stručná stavebně historická analýza objektu. Pokračuje přehled starší literatury, citace Restaurátorských zpráv, v nichž je zachyceno postupné odkrývání maleb a způsob restaurování. Navazuje vyčerpávající popis maleb, v němž je jasně definované určení jednotlivých postav a výjevů. Následuje propracovaná formální analýza, široká komparace s dalšími malířskými díly a stručná charakteristika kvality malířských děl. Příkladný je přístup badatele k výzkumu pozdně gotických maleb a jejich detailní srovnání s dobovými grafickými listy, rozšířenými v malířských dílnách. Součástí výzkumu je datace maleb, dílenské souvislosti a určení objednavatele. Významným přínosem badatelova studia je ikonografická analýza námětů, kterým podle významu badatel věnoval kratší nebo širší interpretaci. Na závěr delších monografických hesel je uvedeno shrnutí. Po stránce formální heslo doplňují poznámky a barevná dokumentace, v závěru disertační práce se nachází dokumentace ke všem heslům a Bibliografie. Částečně postrádáme ikonografický rejstřík.

V první kapitole se O. Faktor podrobně věnoval malbám v dvaceti pěti objektech v okrese Klatovy. Zaujala analýza maleb v Albrechticích u Sušice a zejména relativně nedávno odkrytých maleb v kostele sv. Mořice v Anníně. Kvalita maleb v Anníně přesahuje rámec „okresu“, což bylo zřejmě dané vlivem benediktinského kláštera v Niederalteichu. Výpravný Poslední soud patří k nejstarším malbám v regionu, je projevem velmi kvalitního lineárního slohu z počátku 14. století. Také ikonografie maleb patří k neobvyklým. K Poslednímu soudu byla přiřazena například kompozice Tři živých a tři mrtvých, která je podle mne nejstarší v českých zemích. V apsidě kostela se dochovalo velmi kvalitní Ukřižování z poloviny 14. století, na kterém správně badatel určil, že Ukřižování s drobnými muži, přibíjejícími ruce a nohy Krista ke kříži, nepatří, jak se dříve badatelé domnívali, k typu Ukřižování Ctnostmi (většinou se jednalo o ženské postavy), ale o pacholky, známé především ze scény Přibíjení ke kříži.

K velmi propracovaným patří též heslo k malbám ve hřbitovním kostele sv. Mikuláše v Kašperských Horách. Pozornost badatel věnoval nejen ranému „epitafu“ s knězem, vysluhujícím mši svatou, sv. Dorotě a sv. Mikuláši z roku 1330, ale velmi podrobně analyzoval i další malby v presbytáři a lodi kostela a uvedl je do vzájemného kontextu.

Velmi zdařilá je badatelova interpretace profánních maleb v Červené baště hradu Švihova, které jednoznačně patří k nejkvalitnějším ve fondu pozdně gotických maleb a lze je komparovat například s malbami na hradě Žírovnici, která patřila kutnohorskému důlnímu podnikateli Venclíku z Vrchoviště. V rozboru výjevu Sv. Jiří, zabíjí draka, namalovaném v hradní kapli, uvedl O. Faktor nejen precizní popis, obohacený o středověkou terminologii šatů i zbroje, ale i podrobnou slohovou a ikonografickou analýzu. Jeho slohové komparace vycházejí z grafických listů, ale i z malířského díla Leonharda Becka a malířů „podunajské“ školy. Předpokládá, že objednavatelem malby byl Jindřich Švihovský z Rýzemberka, královský hofmistr a kancléř v letech 1511 a 1522-23 a majitel hradu Švihova.

Věnoval se i špitálnímu kostelu sv. Jana Evangelisty ve Švihově, kde byly odkryty nástěnné malby v letech 1998 a 2002. K významnému objevu patří též latinský nápis, doplňující monumentální postavu sv. Kryštofa. Dokládá prosbu věřících, aby je světec ochránil před náhlou smrtí od samého rána až do noci. Tento nápis jen dokresluje, proč úcta ke sv. Kryštofovi je doložena jeho malbou v četných kostelech. Monumentální postava světce se nachází zejména na stěnách proti vstupům do kostela nebo na stěně vně kostela. V kostele ve Švihově se nacházejí ještě další latinské texty, které informují o konsekraci oltářů, z nichž jeden je datován do roku 1504. Z daného fondu památek k nejstarším zápisům o konsekraci oltářů patří do medailonu vkomponovaný text, připojený k méně kvalitním malbám v kostele v Malenicích (Strakonice) v 1. polovině 14. století.

V rámci profánních maleb zaujme badatelova analýza maleb na hradě Blatná (okres Strakonice), a to zejména v „rytířském“ sále Starého paláce a též v „zelené“světnici v Červené věži hradu z doby působení Jaroslava Lva z Rožmitálu a jeho syna Zdeňka Lva z Rožmitálu. Po stránce slohové malby ve Starém paláci patří k nejkvalitnějším v rámci monumentální malby 15. století a je oprávněný předpoklad, že si malíře přivezl s sebou Jaroslav Lev z Rožmitálu po úspěšné cestě západní a jižní Evropou. Lze předpokládat, že malíř byl vyškolen ve frankoflámské oblasti a snad znal i iluminace v rukopisech Tacuinum sanitatis, které vysvětlují vztah malíře k velmi podrobně pojednané vegetaci, doprovázející scény. Složitější je však obsahová interpretace maleb. Myslím, že badatel správně určil osm (devět) hrdinů, namalovaných na západní stěně, působení Frau Minne a Paridův soud, dvorské turnaje na jižní stěně a výjev Samson a Dalila. Ne zcela jasná je identifikace snad manželských párů. Oprávněný je předpoklad, že se v cyklu prosadil dobový moralismus v podobě Macht des Weibes – Weibermacht, v níž se odráží i pozdní středověké rytířství, obecně známé pod pojmem „Herbst des Mittelalters“. Malby lze datovat do doby po roce 1467.

Malby v „zelené“ světnici (studiolu) v Červené věži jsou na rozdíl od rytířské tematiky ve Starém paláci přehlednější, jejich slohová kvalita odpovídá dobové úrovni a jednotlivé výjevy vycházejí z mariánsko – christologických cyklů, z legend o světcích a dobovým lovům a krajinným výjevům. Autorem uvedené grafické listy, které sloužily jako předlohy, jsou velmi přesvědčivé. Všem uveřejněným erbovní galerií, odvíjející se v horním pásu, představuje znaky nejvýznamnějších aristokratických rodů a především pánů z Rožmitálu. Malby jsou mladší než v „rytířském“ sále Starého paláce a za objednavatele lze považovat až Zdeňka Lva z Rožmitálu, snad malby objednal již v 80. letech 15. století.

O. Faktor se velmi podrobně zabýval slohovou a ikonografickou analýzou maleb v ambitu strakonické komendy, nově určil řadu výjevů ve výpravném christologickém cyklu. Za jednu z možných inspirací maleb v ambitu považuje rukopis Liber depictus (Wien, ÖNB, Cod. 370), který prokazuje při slohové komparaci řadu jednoznačných analogií. Také některé dnes těžko čitelné scény na stěnách křížové chodby lze odvodit od perokresebných ilustrací. Rukopis Liber depictus byl určen díky titulní straně pro zdvojený minoritský klášter Panny Marii a Bolestného Krista v Českém Krumlově, založeném

vovou po Petru II. z Rožmberka Kateřinou a jejími syny. Samotný rukopis považoval za starší i G. Schmidt (datoval jej do 40. let 14. st.), ale titulní list vznikl zřejmě až v roce 1358, kdy byl klášter vysvěcen k počtě Panny Marie a Bolestného Krista. Ondřej Faktor na základě tohoto rukopisu navrhl i zcela nové určení legendy, torzálně dochované v bývalé kapitulní síni. Předpokládá, že zde byla namalovaná legenda sv. Maří Magdaleny, která je zatím v českém prostředí ojedinělá. Známa je scéna Pozdvížení sv. Maří Magdaleny, namalovaná v kostele v Praze – Kyjích (asi 1344) a zejména v kostele ve Čkyni na Prachaticku. Světici uctíval arcibiskup Arnošt z Pardubic, její podoba se objevila i na jeho pečetích.

K velmi pečlivě analyzovaným malbám patří též výzdoba v kostele v Dobrši ze 60. let 14. století, objednaná snad Přibíkem Kocem z Dobrše, který se připomíná až k roku 1377. Kocové byli majitelé tvrze v Dobrši již ve 13. století. O. Faktor uvažoval o možném vlivu ateliéru „strakonických“ malířů. V této souvislosti bych připomněla spíše mladší malíře, kteří měkký lineární sloh proměnili v široké a tužší linie, členící zejména draperie šatů postav. Blízké jsou například malby v Kojeticích nebo v Drásově u Tišnova. O. Faktor upozornil, že nad dnešním stropem se nachází pozdně gotická hlava sv. Kryštofa s dítětem Ježíš na rameni, což v případě nástěnných maleb doložil i na dalších dvou příkladech.

V okrese Prachatickém zaujala analýza maleb ve hřbitovním kostele ve Vimperku. Badatel se věnoval christologickému cyklu v presbytáři kostela (40. léta 14. století), mladšímu christologickému cyklu z 15. století a zejména podrobnému určení jednotlivých výjevů z legendy sv. Bartoloměje na východní stěně lodi, datoval je do 50. – 70. let 14. století. Podobně jako P. Pavelec jsem považovala dvě spodní kompozice – Kristus na hoře Olivetské a Mše sv. Martina (?) za starší, z období krásného slohu.

Velmi instruktivní je i popis maleb v kostelech v Lažišti a Záblatí z doby kolem roku 1400, obě lokality lze spojit s tehdejším majitelem Zikmundem Hulerem, podkomořím krále Václava IV., který byl popraven v roce 1405. Malby představují christologický a v případě Záblatí i mariánského cyklus s chórem andělů na klenbě, kteří v rukách drželi nápisy s mešními texty. Jejich kvalita je poměrně vysoká, patří do okruhu dvorských maleb z doby krále Václava IV. Zejména s iluminovanými rukopisy krále lze srovnat architekturu a krajinné kulisy, do kterých jsou jednotlivé scény vkomponované. Více topornosti naznačuje figurální výzdoba.

Zdařilá je i analýza pozdně gotických maleb v kostele v Prachaticích, zejména těch, které byly nedávno odkryté. Můžeme velmi dobře sledovat badatelovo velmi detailní určení restaurátorských zásahů a jejich vyhodnocení. Dokládá to nejen jeho úzkou spoluprací s restaurátory, ale i způsob jeho velmi detailního studia maleb, což badatele vedlo k řadě nových určení.

V souvislosti s malbami ve Strakonících badatel považuje kompozici Smrt Panny Marie, namalovanou na vnější stěně kostela ve Starých Prachaticích, za práci ateliéru „strakonických“ malířů. Přestože malby v samotném kostele považuje za méně kvalitní, zejména pak malby z doby kolem poloviny 14. století, věnoval jim velkou pozornost a zdůraznil především jejich ikonografii. V rámci svých studií o Posledních soudech zdůraznil též ikonografii Smrtných hříchů, zobrazených v lodi kostela, které považuje též za dílo ovlivněné strakonickými malíři.

Podobně i malby v kostele ve Čkyni velmi podrobně analyzoval, považuje je též za velmi kvalitní. Zdůraznil též dílenskou souvislost s ateliérem „strakonických“ malířů, analogie spatřuje zejména na monumentálních postavách sv. Vavřince a Štěpána a na výjevu Pozdvížení sv. Maří Magdaleny, která má paralelu na malbě v kapitulní síni komendy ve Strakonících.

Disertační práce O. Faktora je psaná velmi čtivým jazykem, dokládá autorovu sečtělost. Zdůraznit je třeba jeho znalost odborné terminologie v popisech dobového oblečení postav, zejména rytířů a postrojů jejich koní, resp. zbraní, které používali na turnajích a lovech. V textu se někdy objevují přepisy, které považuji za daň dlouhému textu a zřejmě opravám v elektronické podobě, odbornost autora však nesnižují.

Disertační práce, předložená Ondřejem Faktorem, je nesmírně cenná nejen řadou nových zjištění, která jsem se pokusila jen stručně zdůraznit, ale i po stránce metodologické. Badatel prezentuje nástěnné malby v podobě srovnatelné s korpusovým vydáním nástěnných maleb zahraničními badateli. Bezpochyby velkým vzorem v metodice práce byla starší práce (J. Pešina a kol., *Gotická nástěnná malba v českých zemích I. 1300-1350*, Praha 1958) a zejména dvě korpusová díla, napsaná rakouskou badatelkou Elgou Lanc, *Die Wandmalereien in Wien und Niederösterreich*, (1983) a *Die Wandmalereien in der Steiermark* (2002). Elga Lanc byla jednou z organizátorek symposia, věnovaného problematice středověkých nástěnných maleb v Jižních Čechách a Horním Rakousku v roce 1992. Přestože tehdy se nepodařilo jednoznačně určit těsné kontakty, následující léta, kdy byly odkryty malby v Anníně a v Kronstorfu ukázaly, že Horní a Dolní Rakousko a Čechy četné vazby spojovaly, zejména pak vliv měla tzv. Svatofloriánská malířská škola, působící v 1. polovině 14. století v klášteře St. Florian v Horním Rakousku a v okolí.

Ondřej Faktor je jedním z mladých badatelů, který se dlouhodobě tematice středověkých nástěnných maleb věnuje, výsledkem jeho studia je předložená Disertační práce a řada článků a katalogových hesel, napsaných pro výstavu *Obrazy krásy a spásy. Gotické umění v jihozápadních Čechách*. P. Jindra-M. Ottová (ed.), Plzeň 2013.

Předložená Disertační práce Ondřeje Faktora je objevná, obsahuje mnoho nových zjištění a po stránce metodologické ukazuje, jak by měla být tematika nástěnných maleb i dále prezentovaná.

Předložená práce Ondřeje Faktora jednoznačně splňuje všechny požadavky standardně kladené na Disertační práci.

Jednoznačně práci doporučuji k obhajobě.

Navrhuji klasifikaci: prospěl

V Praze, 16. 6. 2016

PhDr. Zuzana Všecková

160 00 Praha 6, Milady Horákové 123.